

# Storm, storm, brand en herbebossing

## De Koningsheide 30 jaar later

Bosbouw is een zaak van lange adem, zéér lange adem. In het geval van bosverjonging heeft de bosbouwer misschien dus wel zijn belangrijkste taak.

Dat moment van verjonging kan ineens op je af komen, bijvoorbeeld bij een calamiteit als storm of brand. **Keuzes op dat moment bepalen voor generaties mensen de waarde van het bos en landschap.**

Hoe kijken twee bosbouwers terug op zo'n periode en wat vinden ze van het resultaat?

**Kor Kuipers en George Borgman over hun werk destijds bij de Arnhemse gemeentelijke bossen.**

— Ido Borkent (redactie)

> Het vriest al weken, en deze dag is het extra koud vanwege de wind, waardoor een gevoels-temperatuur ontstaat die ver onder nul ligt. Een fikse wandeltocht zit er zo niet in. Gelukkig kom je met een terreinauto overal, ook in het besneeuwde en geaccidenteerde terrein van de Koningsheide. Voor de twee ex-beheerders maakt het niet uit. Het is een feest der herkenning, ook al zijn ze er lang niet geweest. Elke opstand heeft zijn verhaal.

### Kennis van het terrein

Kor Kuipers (1931), beheerder en later ook rentmeester van 1955 tot en met 1991: "Ik heb altijd korte lijnen gehouden met het werk, daar had ik alle ruimte toe en ik wist dus precies wat er

speelde. Dat vond ik héél belangrijk." George Borgman (1956), bosopzichter van 1983 tot 1991, daarna opvolger van Kuipers en beheerder tot en met 1999: "We hadden een beheerplan en we hadden een eigen visie, gebaseerd op kennis van het terrein. We wisten waar we het over hadden, ook in allerlei discussies, zoals met de gemeenteraad of met belangengroepen. We konden daarmee overtuigen."

KK: "In 1972 en 1973 is er hier op de Koningsheide met de bekende stormen veel hout tegen de grond gegaan. Het ging destijds om nog niet zulke oude grove den, ongeveer 30-40 jaar. Dat hout is voor een groot deel geruimd. Koningsheide is een heideontginningsbos met natuur-





foto's Ido Borkent

< Het gebied van de Koningsheide, net ten noorden van Arnhem, tussen Koningsweg (N311 in het noorden) en de snelwegen A50 en A12. In de noordwestelijke enclave ligt het IPC. De brede diagonale baan in het noorden van het gebied is de slenk; ten zuiden daarvan het smallere traject van de hoogspanningsleiding. Ten noorden en ten oosten van het gebied bevinden zich militaire complexen, onder andere van de Luchtmobiele Brigade.

^ Kor Kuipers (links) en George Borgman. Op de achtergrond het westelijk deel van de slenk (in heide) en de bosvakken 406 en 410.

wetenschappelijk interessante gebieden, zoals een erosiedal. We wilden herplanten op basis van een plan en een eigen visie, maar plantsoen was niet in voldoende aantallen leverbaar. Intussen stak een enorme uitbreiding van prunus de kop op. Ik was letterlijk net bezig om een hoge aanvraag voor prunusbestrijding in te dienen, of het bericht kwam dat er een grote brand gaande was. Dat was in de zomer van 1976. Er stond een harde wind, en vanuit Rozendaal, waar de brand was ontstaan, sloeg het over de Apeldoornseweg, destijds nog een tweebaansweg. Er dreigde echt een gevaarlijke situatie te ontstaan met de munitieopslag van het leger, de kunststofopslag van Lareco, waardoor een mogelijke chloorwolk zou kunnen ontstaan en

de druk bevolkte campings aan de Koningsweg. Gelukkig is dat net goed afgelopen. Bovendien hoefden we de prunusbestrijding, destijds begroot op meer dan 1 miljoen gulden, niet meer uit te voeren. Van de prunus was niets over.”

GB: “De brand was zo intensief dat alles letterlijk in de as lag, die vervolgens weg waaide. Het heeft de veelal zeer arme bodem hier niet of nauwelijks verrijkt. Ten zuiden van dit terrein, op de Waterberg, is de bodem veel rijker dan hier. Dit gegeven was bij de boomsoortenkeuze natuurlijk wel een beperking. Naast grove den en Corsicaanse den hebben we berken geplant, wat in die tijd toch wel een bijzonderheid was, en we hebben nog wat Japanse lariks, wat eik

en grijze els geplant. Van die laatste boomsoort is weinig overgebleven. En overigens van die berk ook niet veel: na een aantal jaren gingen veel berken dood door een schimmelaantasting. De berken die je nu ziet zijn vooral van spontane opslag.”

#### **Bos met een stukje hout eraan**

KK: “In het beheerplan, dat als leidraad heeft gediend voor de herinrichting van de Koningsheide, is rekening gehouden met de bodemgesteldheid en natuurwetenschappelijke gebieden, zoals het erosiedal (ook wel de slenk, een droogdal hier op de stuwwal), eigendoms- wallen, een oud eikenhakhoutbosje en heidelicthen. Het traject onder de hoogspannings-



Afdeling 413c; deze grove den is nadat er een verjongingsvlak in is gemaakt (achtergrond) later ook nog gedund; hierin is in de januaristorm van 2008 windworp opgetreden die inmiddels is opgeruimd; op de voorgrond een met grove den dichtgelopen heideberm.



Afdeling 414c; hier is een structuurdunningsgat in gemaakt (ver op de achtergrond; het pad er naar toe is links te zien), er is één keer berk in vrijgesteld en verder is er (nog) niet gedund.

leiding, een lelijk ding, was voor ons gewoon een gegeven. Ten behoeve van rustige recreatie zijn wandel-, fiets-, en ruiterspaden aangelegd en tevens parkeergelegenheden. Auto's werden geweerd in het terrein. Eind 1983 was Koningsheide geheel herbeplant. We wilden in ieder geval een goede verhouding tussen open ruimte, hier natuurlijk vrijwel altijd heide, en bosstanden. Het moest wel bos worden 'met een stukje hout eraan'. Maar natuurwaarden en het behoud daarvan zijn destijds daarbij direct ook onderkend. De belangrijkste open delen waren in onze ogen de slenk en het traject onder de hoogspanningsleiding. Die bosbegrenzing in het ontwerp was wel wat strak; daar hebben we nog voor moeten praten om het wat wijder en speelser te krijgen. Staatsbosbeheer, destijds de uitvoerder van de Boswet, was zeer formeel. Ze gaven weinig speelruimte. Later wel wat meer, trouwens."

GB: "Na de brand is er in de zomer van 1978 geklepeld en in de winter van 1978/1979 gestart met de herplant, vooral dus met tweejarige grove den, met een bosploegplantmachine en dus in voren. Bij een flink aantal dennen ontwikkelden zich daardoor hockeystickachtige stamvoeten, die naar later bleek de stabiliteit van de opstanden niet bevorderde: stormschade in 1990. Dat verschilde overigens wel van perceel tot perceel. In het begin hebben we er nog berk uitgemaaid, maar er is gelukkig toch een aardig aandeel berk meegekomen, mede denk ik omdat we in de jaren negentig een ronde loofhout vrijzetten hebben uitgevoerd. Zo konden we werken aan een meer gemengd bos."

KK: "Niet beplanten en alles aan de natuur overlaten, was destijds totaal geen optie. Bos bleef bos, en wel binnen drie jaar, en dat was het. De slenk openhouden, de hoogspanningsleiding idem; en daarmee hield het wel op. Ik zie nu wel dat enkele heideterreintjes van destijds nu vol met bos lopen, en ook onder de hoogspanningsleiding zie ik dat. Die ploegden wij om de paar jaar; daarna kwam er weer heide. Zo hielden we het wel mooi open."

GB: "In de periode 1998-1999 hebben we via de OBN/EGM-regeling structuurdunningen uitgevoerd. Blokken van ongeveer 1500 m<sup>2</sup> kaptten we open, waarna spontane verjonging de rest zou doen. Die gaten zijn nu aardig dichtgegroeid. Dat is mooi. Je kan die vakjes ook op Google zien. De bedoeling was dat we dit beheer, in die lage frequentie, telkens aansluitend op oudere vlakjes, zouden voortzetten."

### Koerswijziging

KK: "Het beheer, zoals wij dat voorstonden en

in plannen hebben vastgelegd, is toch door onze opvolgers verlaten. Er is al snel in sommige percelen gedund, zoals hier in 413c, en te behouden open plekken zijn dichtgelopen met bos. Iedere generatie moet natuurlijk te werk gaan volgens zijn eigen inzichten. Dat deden wij ook. Je moet het dus uit handen geven, maar deze koerswijziging vind ik toch wel jammer. We hebben destijds ook een grote speelweide ingericht. Ik zie nu dat daar geen bank meer staat.”

GB: “Dat open ruimte verloren gaat, vind ik ook niet goed. We hebben destijds, vooral trouwens om recreatieve redenen, zeg maar voor beleving, openheid nagestreefd. Bijvoorbeeld ook door rechte bosranden te ‘kartelen’. Niet alleen voor recreatie, maar ook voor ruimtelijke variatie voor verschillende soorten. Achteraf misschien net iets te klein, maar goed. Het geven van recreatieve mogelijkheden past prima bij gemeentelijk bosbeheer. De mozaïekmethode op Konigsheide-zuid is bewust uitgevoerd, met een afweging rond positionering van de open plekken en de soort kap: bomen vellen en laten liggen, bomen ringen, enkele plekken bomen vellen en in de randen verwerken. De keuze van locaties voor de structuurduinning is geleid door het opzoeken van slecht functionerende plekken (10-15 are) in de bosvakken; die plekken zijn vervolgens geklepeld.”

GB: “We wilden graag laat dunnen, zodat we de toekomstbomen goed konden selecteren. In vak 414 is dat nog goed te zien. Het stamtal is behoorlijk hoog, maar de opstand heeft nog steeds alle mogelijkheden. Die structuurgaten kozen we, zoals gezegd, op de slechtere plekken natuurlijk. De spontane verjonging ziet er goed uit. Overigens is dat ook het geval in het ‘bosreservaat’ in vak 404.”

KK: “Het bosreservaat ziet er op het eerste gezicht uit als een gewone bebossing, maar het is een spontane zaak. Het is bij de brand buiten schot gebleven. Het bos is na de Tweede Wereldoorlog spontaan ontstaan. Ik weet niet of het nog als zodanig beheerd wordt. Ik kom er overigens ook nooit meer (Kuipers woont in Arnhem-noord, op een steenworp afstand, red.). Ik fiets nog wel eens naar Delhuijzen, maar daar blijft het bij.”

GB: “Als het zo allemaal bekijk zien de jonge bossen er knap uit. Er zit hout in, er is menging en er zijn alle mogelijkheden tot verdere ontwikkeling en variatie.”

### **Strafkamp**

KK: “Toen ik hier begon dachten we toch nog



**Afdeling 404c, het bosreservaat; het bestaat vooral uit grove den vanuit een spontane opslag uit de heide.**

veel bedrijfsmatiger. En er gebeurde heel veel in handkracht. Hout werd bijvoorbeeld door de bosarbeiders uitgedragen, gewoon op de schouder. De mensen van de plantsoenendienst waren niet blij als ze 's winters werden aangewezen om in het bos te werken. En bijvoorbeeld om een dennescheerderaan-tasting te voorkomen moest pinushout geschild worden. Ze vonden het een strafkamp. Ik heb daar toen gelijk een einde aan gemaakt.”

KK: “In het besef dat we ten dienste stonden van de Arnhemse bevolking, en dat er recreatieve mogelijkheden moesten zijn, vond ik ook dat we bos aan moesten kopen: om een aaneensluitend areaal te verkrijgen en daarmee een beter beheer mogelijk te maken. In het structuurplan van Arnhem stond vermeld dat versnippering van het buitengebied moest worden voorkomen. Dat heeft mij met behulp van het gemeentebestuur de mogelijkheid geboden om onder andere Delhuijzen ten westen van Rijksweg 50 te kopen. Bij Rijkswaterstaat heb ik weten te bewerkstelligen dat er over Rijksweg 50 ten behoeve van Delhuijzen-west en -oost een brug is aangelegd voor fietsers, wandelaars, ruiters en lichte voertuigen. Die samenwerking met het gemeentebestuur lukte goed. Ik kreeg daartoe de mogelijkheden.”

GB: “Ja, die aankopen van Kor waren robuust. Zo konden we de bevolking laten zien dat we daar met consistent beleid bezig waren om serieus bos en natuur voor de stad te beschermen. We waren daar ook gepast trots op.”

*Ido Borkent is redactielid van dit Vakblad, bosland@wxs.nl*